

ВИЗНАЧЕННЯ РОЗМІРУ ЗАСТАВИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ: СТАТИСТИЧНИЙ АНАЛІЗ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ

DETERMINING THE AMOUNT OF BAIL IN THE CRIMINAL PROCESS OF UKRAINE: A STATISTICAL ANALYSIS OF JUDICIAL PRACTICE

Торбас О.О., к.ю.н.,
доцент кафедри кримінального процесу, детективної
та оперативного-розшукової діяльності
Національний університет «Одеська юридична академія»

Касьянова В.А., к.фіз.-мат.н.,
доцент кафедри обліку і оподаткування
Одеський державний аграрний університет

Кримінальний процесуальний кодекс України визначає заставу як один із можливих запобіжних заходів, що застосовується до підозрюваного чи обвинуваченого. Проте український законодавець не надав чітких інструкцій щодо визначення розміру застави, визначаючи лише її межі.

Відсутність чітких орієнтирів може стати причиною того, що на рішення судді під час визначення розміру застави можуть впливати сторонні чинники, до яких відносять корупцію, дискримінацію, стереотипи суддів тощо. Проте наявність надто чітких орієнтирів може ставити під сумнів суддівську дискрецію.

Аналіз наукових робіт вказує, що проблема обрання до особи запобіжного заходу у вигляді застави як альтернатива тримання під вартою досить жваво обговорюється насамперед західними науковцями. Вчені аналізували як вірогідність прийняття рішення про обрання до особи застави, так і розмір застави, використовуючи різні фактори: соціальний вплив, расову приналежність, тип правової допомоги (платний чи безоплатний), стать, вік, попередні ув'язнення тощо. Проте українськими вченими така проблема досліджувалася слабо.

Відповідно, стаття присвячена аналізу обставин, які враховуються суддями в разі застосування застави, й вплив таких обставин на визначення розміру застави. Автори встановили, що в більшості випадків судді враховують розмір майнової шкоди, завданої кримінальним правопорушенням. Також було встановлено, що інші обставини майже не впливають на розмір застави. Такий висновок узгоджується з позицією інших науковців.

Як висновок автори зазначають, що інструменти для оцінки ризиків можуть бути досить вдалою альтернативою повній суддівській дискреції під час обрання до особи запобіжних заходів, у тому числі й застави. Водночас лишається серйозна проблема розробки вдалої моделі інструментального оцінювання ризиків, яка може базуватися або на реальних статистичних показниках, тобто на судовій практиці, або може бути створена незалежно від судової практики, ввібравши в себе найпрогресивніші ідеї та позиції провідних науковців і практиків.

Ключові слова: застава, кримінальний процес, тримання під вартою, заходи забезпечення, матеріальна шкода.

The Criminal Procedural Code of Ukraine defines a cash bail as one of the possible measures of restraint that can be applied to a suspect or accused in criminal proceeding. But Ukrainian legislator didn't give clear instructions on setting bail amount, determining only limits for cash bail.

The lack of clear guidelines may be the reason that the judge's decision in determining the amount of bail may be influenced by external factors, such as corruption, discrimination, stereotypes of judges, etc. However, the existence of too clear guidelines may call into question judicial discretion.

Analysis of scientific works indicates that the problem of choosing a measure of restraint in the form of bail as an alternative to detention received wide discussed primarily by western scholars. Researchers analysed both the probability of deciding on the choice of bail and the amount of bail, using various factors, such as social influence, race, type of legal aid (paid or free), gender, age, previous imprisonment, and so on. However, this problem has been poorly studied by Ukrainian scientists.

So, this article is devoted to the analysis of circumstances that are taken into account by judges when choosing a measure of restraint in the form of a bail, as well as the impact of these circumstances on cash bail amount. Authors found that judges have taken into consideration mostly the size of property loss as a result of criminal offence. Also, it was established that other circumstances had almost no effect on final bail amount. And such conclusions are consistent with the research of other scholars.

In conclusion, authors note that risk assessment tools can be a very good alternative to full judicial discretion in choosing a measures of restraint, including bail. This leaves a serious problem of developing a successful risk assessment model, which can be based either on real statistical indicators or can be created independently of case law, absorbing the most progressive ideas and positions of leading scientists and practitioners.

Key words: bail, criminal proceedings, keeping in custody, measures of restraint, property loss.

Вступ. Галузі кримінального й кримінального процесуального права, на відміну від інших галузей, мають досить специфічні завдання та методи правового регулювання. Цілком логічно, що найбільших обмежень прав і свобод людини зазнає саме у зв'язку з розслідуванням, розглядом і розв'язанням кримінальних правопорушень. Одним із найсуттєвіших обмежень прав людини є застосування заходів забезпечення кримінального провадження, які покликані гарантувати ефективність досудового розслідування та судового розгляду. Враховуючи той факт, що тримання під вартою як запобіжний захід надто суворо обмежує права особи [1; 2], яка ще навіть не була визнана судом винуватою [3], все більше держав схильються до політики застосування інших, не пов'язаних

з обмеженням волі, запобіжних заходів, наприклад – застосування застави.

Проблема встановлення грошових застав у кримінальних провадженнях не нова для науковців і практиків різних країн. Водночас погляди на таку проблему досить сильно різняться між собою. Очевидно, що такий різний підхід насамперед пояснюється відмінностями правового регулювання вказаного питання. Наприклад, у США внесення грошової застави є досить популярною гарантією того, що особа, наприклад, не втече від слідства чи не вчинить нове кримінальне правопорушення. До того ж достатньо велика кількість судів у США користується «таблицями застав», в яких надається перелік всіх кримінальних правопорушень і розмір застави, який відповідає

кожному із зазначених злочинів [4; 5; 6]. Необхідно зауважити, що для суддів такі таблиці не обов'язкові [7], проте на практиці використання такого інструменту отримало відносну популярність [8]. Водночас система застави, яка натепер існує в США, постійно піддається критиці з боку науковців [1; 9; 10], суддів [11], урядовців [12; 13], що вказує на суттєві недоліки в її функціонуванні й на необхідність глибшого дослідження зазначеної проблеми.

Українське кримінальне процесуальне законодавство в частині визначення правової природи такого запобіжного заходу, як застава, досить подібне до процесуального законодавства інших пострадянських країн. Так, чинний Кримінальний процесуальний кодекс (далі – КПК) України містить декілька положень, які стосуються проблеми обрання та визначення розміру застави. Згідно зі ст. 182 КПК України, застава полягає у внесенні коштів у грошовій одиниці України на спеціальний рахунок, визначений у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України, з метою забезпечення виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього обов'язків, під умовою звернення внесених коштів у дохід держави в разі невиконання цих обов'язків. Згідно із ч. 5 ст. 182 КПК України, розмір застави визначається в таких межах:

- 1) щодо особи, підозрюваної чи обвинуваченої у вчиненні нетяжкого злочину, – від одного до двадцяти розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб;
- 2) щодо особи, підозрюваної чи обвинуваченої у вчиненні тяжкого злочину, – від двадцяти до вісімдесяти розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб;
- 3) щодо особи, підозрюваної чи обвинуваченої у вчиненні особливо тяжкого злочину, – від вісімдесяти до трьохсот розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб.

У виключних випадках, якщо слідчий суддя, суд встановить, що застава в зазначених межах не здатна забезпечити виконання особою, що підозрюється, обвинувачується у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого злочину, покладених на неї обов'язків, застава може бути призначена в розмірі, який перевищує вісімдесят чи триста розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб відповідно.

Таким чином, у КПК України визначено лише певні межі розміру застави, яка залежить від тяжкості злочину, а також наданий перелік обставин, які повинен врахувати суд. Проте закон не зазначає, як саме ці обставини мають впливати на розмір застави.

Очевидно, ситуацію, що склалася, не можна вважати позитивною. Відсутність чітких орієнтирів може стати причиною того, що на рішення судді в разі визначення розміру застави можуть впливати сторонні чинники, до яких відносять корупцію [14], дискримінацію [15; 16], стереотипи суддів [16] тощо. Проте наявність надто чітких орієнтирів може ставити під сумнів суддівську дискрецію [17]. Однак вказані аргументи не можуть заперечувати необхідність внесення чіткості в саму методіку визначення розміру застави, адже це питання підіймалося навіть на рівні Європейського суду з прав людини [18] й Верховного Суду США [19].

Аналіз наукових робіт вказує, що проблема обрання до особи запобіжного заходу у вигляді застави як альтернативи тримання під вартою досить жваво обговорюється насамперед західними науковцями. Вчені аналізували як вірогідність прийняття рішення про обрання до особи застави, так і розмір застави, використовуючи різні фактори: соціальний вплив [1], расову приналежність [20; 21], тип правової допомоги (платний чи безоплатний) [20; 22], стать [10; 20], вік [10; 16; 20; 21], попередні ув'язнення [10; 16; 21; 22] тощо.

Так, одна група вчених зосередилась на рівні впливу різних факторів на суддівські рішення. Науковці одночасно дослідили й вірогідність обрання до особи застави, й розмір обраної застави, й вірогідність внесення застави

[20]. Водночас використовувався такий фактор, як тип правової допомоги (безоплатний або приватний адвокат) як можливий індикатор матеріального положення підозрюваних. Мартін Вільямс (Martin R. Williams) своєю чергою дослідив вплив заповненості в'язниць на розмір застав, які обираються суддями [22].

Інша група вчених пропонували власні концепції щодо вдосконалення процедури прийняття рішення про обрання запобіжних заходів. Так, Кристал Янг (Crystal S. Yang) запропонувала під час прийняття рішення про обрання до особи застави враховувати також вартість тримання осіб під вартою [1].

Проте для України така проблема все ще залишається недослідженою. Тому існує необхідність провести ґрунтовніше дослідження тих обставин, які впливають на рішення суддів у разі визначенні розміру застави.

Методика дослідження. Для дослідження було проаналізовано 207 ухвал слідчих суддів про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою з обранням як альтернативного запобіжного заходу застави. Вибір такого типу ухвал пояснюється значною популярністю тримання під вартою в порівнянні із заставою як самостійного запобіжного заходу. Всі ухвали були отримані з Єдиного державного реєстру судових рішень. З метою отримання найрепрезентативніших результатів із кожної області України була отримана майже однакова кількість ухвал за період із 2015 по 2018 роки. Ухвали обиралися випадково без виділення окремих критеріїв.

У зв'язку з початком дії інституту кримінальних проступків законодавцем була змінена класифікація кримінальних правопорушень. Ухвали слідчих суддів аналізувалися відповідно до законодавства, чинного на момент їх прийняття, тобто за існування злочинів невеликої та середньої тяжкості. Однак у зв'язку з аналізом лише ухвал про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою з одночасним встановленням застави, злочини невеликої тяжкості не аналізувалися. Через те, що злочини середньої тяжкості в чинній редакції Кримінального кодексу України називаються нетяжкими, саме таке формулювання і буде використано в дослідженні, адже це не впливає на його кінцеві результати.

Таким чином, усі ухвали були поділені на 3 групи в залежності від тяжкості злочину:

- нетяжкі злочини (злочини середньої тяжкості) – 31 ухвала;
- тяжкі злочини – 165 ухвал;
- особливо тяжкі злочини – 11 ухвал.

Такий розподіл ухвал пояснюється методикою відбору, яка була застосована.

Для аналізу обставин, які враховувалися суддями під час визначення розміру застави, була обрана номінальна шкала з виділенням трьох змінних: «не враховувалося», «погіршило», «покращило». Змінна «враховувалося» застосовувалась у тих випадках, коли суддя взагалі не брав до уваги ту чи іншу обставину. Змінна «покращило» застосовувалась тоді, коли суддя визначав обставину як таку, що позитивно характеризувала підозрюваного. Відповідно, змінна «погіршило» навпаки, на думку судді, негативно характеризувало особу підозрюваного.

Одиницею для обрахування розміру застави було обрано не грошову одиницю України (гривню – UAH), а прожитковий мінімум для працездатних осіб (далі – ПМ)¹. Такий вибір має одразу декілька пояснень. В КПК України межі розміру застави обраховуються в ПМ, а не у грошових одиницях. ПМ щороку прогнозується урядом і зазначається в Законі України «Про Державний бюджет

¹ До 2016 року розмір застави обраховувався не в прожиткових мінімумах для працездатних осіб, а в мінімальній заробітній платі. Однак така зміна фактично не вплинула на вираження розміру застави в грошовому еквіваленті, тому в дослідженні буде використано лише прожитковий мінімум.

Україні», а тому ПМ адекватно відбиває реальні блага, які будуть покладені в основу застави (на відміну від грошових одиниць, які з роками в силу тих чи інших економічних факторів можуть суттєво змінюватись). Крім того, КПК України зобов'язує суддів визначати розмір застави в ПМ, а не у грошових одиницях, а тому саме ПМ має бути одиницею оцінки розміру застави (табл. 1).

Для аналізу сили зв'язку між числовими величинами було застосовано коефіцієнт кореляції Пірсона. Для аналізу впливу факторів на розмір застави було проаналізовано середнє значення розміру застави за кожною обставиною з виділенням стандартної помилки й 95% довірчого інтервалу.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до ст. 178 КПК України, судді під час обрання будь-якого запобіжного заходу повинні врахувати 11 обставин, які стосуються як події кримінального правопорушення, так і самої особи, яка вчинила кримінальне правопорушення. Проте під час аналізу ухвал було встановлено, що більшість із передбачених КПК України обставин суддями або не враховується взагалі, або лише зазначається в тексті ухвали у вигляді стандартних формулювань без реальних посилань на докази, які підтверджують або спростовують існування вказаних обставин. У зв'язку із цим було встановлено реальний перелік обставин, які судді дійсно враховували з визначенням частки випадків, коли такі обставини погіршували або покращували становище особи [23].

До таких обставин відносяться:

- переховувався – факт того, що особа переховувалася від слідства. У випадках, які погіршували становище особи, підозрюваного було оголошено в розшук і насильно доставлено до суду. У випадках, які покращували становище особи, судді вказували, що підозрюваний самостійно з'явився до органу досудового розслідування;
- допомагав розслідуванню – чи допомагав підозрюваній досудовому розслідуванню. Якщо підозрюваний не заперечував своєї вини й активно сприяв досудовому розслідуванню, то судді враховували цю обставину як таку, що покращувала становище особи;
- раніше судимий – чи вчинювались підозрюваним інші злочини на момент обрання запобіжного заходу. Варто зауважити, що судді враховували як факт вчинення особою вже доведених злочинів, за які особа відбула покарання, так і наявність інших кримінальних проваджень, за якими вирокі ще не були винесені;
- спосіб життя – в такому випадку судді аналізували спосіб життя підозрюваного: чи зловживає він алкоголь-

ними напоями, чи вживає наркотичні речовини, як його в цілому оцінює громада, в якій він проживає тощо;

- сім'я – в такому випадку судді оцінювали міцність соціальних зв'язків підозрюваного: наявність чоловіка/дружини, дітей, інших родичів, а також міцність зв'язків у середині родини;

- робота (навчання) – судді враховували наявність або відсутність у підозрюваного постійного місця роботи (навчання), або наявність (чи відсутність) законних джерел доходу;

- житло – судді враховували, чи наявне в підозрюваного власне житло або житло, яке ним законно орендується. Також в такому випадку судді враховували факт проживання підозрюваного в місцевості, в якій ним було вчинено правопорушення, як одну з обставин, яка вказує на те, що підозрюваний не буде переховуватися від слідства;

- особи на утриманні – судді оцінювали, чи є в підозрюваного на утриманні непрацездатні особи або діти. Цікавий той факт, що досить часто відсутність таких осіб на утриманні підозрюваного згадувалося в судових рішеннях як обставина, яка не перешкоджає (іншими словами, дозволяє) застосовувати до підозрюваного відповідні запобіжні заходи;

- здоров'я – судді враховували стан здоров'я підозрюваного, наявність у нього хронічних хвороб тощо. В такому випадку судді також використовували відсутність у підозрюваного серйозних проблем зі здоров'ям як додаткове обґрунтування можливості застосування до особи запобіжного заходу, що знову таки суперечить загальним засадам кримінального процесу;

- характеристика – судді в такому випадку враховували письмову характеристику особи, яка була надана уповноваженими на те особами за місцем проживання або роботи підозрюваного (табл. 2).

Власне аналіз таких обставин вже вказує на деякі цікаві висновки. Так, українські судді під час визначення розміру застави не враховують майновий стан підозрюваного, хоча КПК України зобов'язує їх це зробити. Очевидно, що це може пояснюватися складністю оцінки такої обставини. Натепер в Україні можна вільно ознайомитися лише з деклараціями про доходи державних службовців. В такому випадку оцінити матеріальне становище підозрюваного можна лише за показником «Робота (навчання)», однак цей показник лише вказує на сам факт існування постійного доходу, але не вказує на його обсяги.

Повертаючись до аналізу визначення розміру застави, насамперед слід проаналізувати, чи відповідає розмір

Таблиця 1

**Виразення прожиткового мінімуму в грошових одиницях (UAH, EUR та USD)
відповідно до офіційного курсу НБУ за вказаний період часу**

Період	ПМ (в UAH)	ПМ (приблизно в EUR)	ПМ (приблизно в USD)
2015			
01 січня – 31 серпня	1 218	63	77
01 вересня – 31 грудня	1 378	56	63
2016			
01 січня – 30 квітня	1 378	53	57
01 травня – 30 листопада	1 450	51	57
01 грудня – 31 грудня	1 600	59	62
2017			
01 січня – 30 квітня	1 600	56	58
01 травня – 30 листопада	1 684	58	63
01 грудня – 31 грудня	1 762	55	64
2018			
01 січня – 30 червня	1 762	53	62
01 липня – 30 листопада	1 841	60	70
01 грудня – 31 грудня	1 921	59	67

Обставини, які враховували судді під час обрання запобіжного заходу

Обставина	Злочини середньої тяжкості	Тяжкі злочини	Особливо тяжкі злочини
	N=31	N=165	N=11
Переховувався			
не враховувалось	16 (51,6%)	125 (75,8%)	10 (90,9%)
погіршило	15 (48,4%)	38 (23%)	1 (9,1%)
покращило	0	2 (1,2%)	0
Допомагав розслідуванню			
не враховувалось	22 (71%)	96 (58,2%)	6 (54,5%)
погіршило	0	5 (3%)	1 (9,1%)
покращило	9 (29%)	64 (38,8%)	4 (36,4%)
Раніше судимий			
не враховувалось	3 (9,7%)	22 (13,3%)	7 (63,6%)
погіршило	27 (87,1%)	136 (82,4%)	2 (18,2%)
покращило	1 (3,2%)	7 (4,2%)	2 (18,2%)
Спосіб життя			
не враховувалось	31 (100%)	145 (87,9%)	11 (100%)
погіршило	0	20 (12,1%)	0
покращило	0	0	0
Сім'я			
не враховувалось	18 (58,1%)	77 (46,7%)	3 (27,3%)
погіршило	12 (38,7%)	78 (47,3%)	7 (63,6%)
покращило	1 (3,2%)	10 (6,1%)	1 (9,1%)
Робота (навчання)			
не враховувалось	5 (16,1%)	39 (23,6%)	2 (18,2%)
погіршило	26 (83,9%)	116 (70,3%)	8 (72,7%)
покращило	0	10 (6,1%)	1 (9,1%)
Житло			
не враховувалось	22 (71%)	96 (58,2%)	6 (54,5%)
погіршило	7 (22,6%)	59 (35,8%)	5 (45,5%)
покращило	2 (6,5%)	10 (6,1%)	0
Особи на утриманні			
не враховувалось	23 (74,2%)	129 (78,2%)	8 (72,7%)
погіршило	5 (16,1%)	23 (13,9%)	1 (9,1%)
покращило	3 (9,7%)	13 (7,9%)	2 (18,2%)
Здоров'я			
не враховувалось	30 (96,8%)	148 (89,7%)	11 (100%)
погіршило	1 (3,2%)	14 (8,5%)	0
покращило	0	3 (1,8%)	0
Характеристика			
не враховувалось	24 (77,4%)	126 (76,4%)	11 (100%)
погіршило	6 (19,4%)	37 (22,4%)	0
покращило	1 (3,2%)	2 (1,2%)	0

застави нормальному розподілу. Як вже було зазначено, КПК України визначає межі застави в залежності від тяжкості злочинів:

- нетяжкі злочини – від 1 до 20 ПМ;
- тяжкі злочини – від 20 до 80 ПМ;
- особливо тяжкі злочини – від 80 до 300 ПМ.

Водночас судді під час розгляду тяжких та особливо тяжких злочинів мають право обирати застави більші, ніж максимально визначені межі (але не менші).

Аналіз показав, що розмір застави (в залежності від тяжкості злочину) розподіляється таким чином (див. рис. 1, 2, 3).

Як можна помітити, в жодному з трьох випадків не діє закон нормального розподілу. Поряд із цим можна вже зробити висновок, що в кожній групі діють свої певні спе-

цифічні правила, які можуть впливати на визначення розміру застави.

Так, для нетяжких злочинів (злочинів середньої тяжкості) в більшості випадків судді обирали найбільший розмір застави – 20 ПМ. Водночас середній розмір застави складає 14,13 зі стандартним відхиленням 5,463. Тобто, приймаючи рішення про обрання запобіжного заходу, слідчі судді насамперед орієнтувалися на максимальний розмір застави.

Протилежною є ситуація із заставами для тяжких злочинів. Переважна більшість суддів обрала мінімальну заставу (середнє значення – 34,15, стандартне відхилення – 19,07). Водночас можна помітити, що зі збільшенням розміру застави зменшувалася кількість проваджень, в яких такі застави були застосовані.

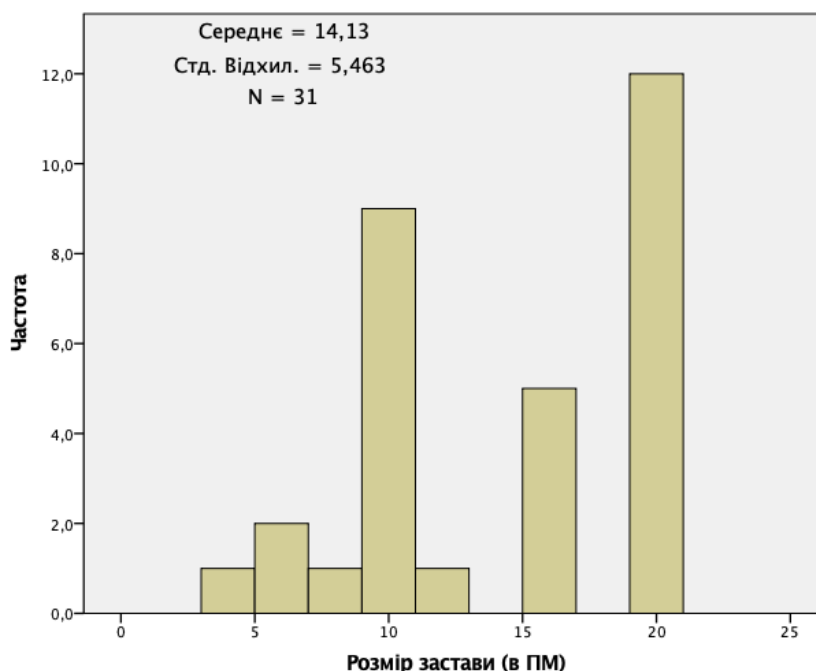

Рис. 1. Частота розміру застави (в ПМ) для нетяжких злочинів

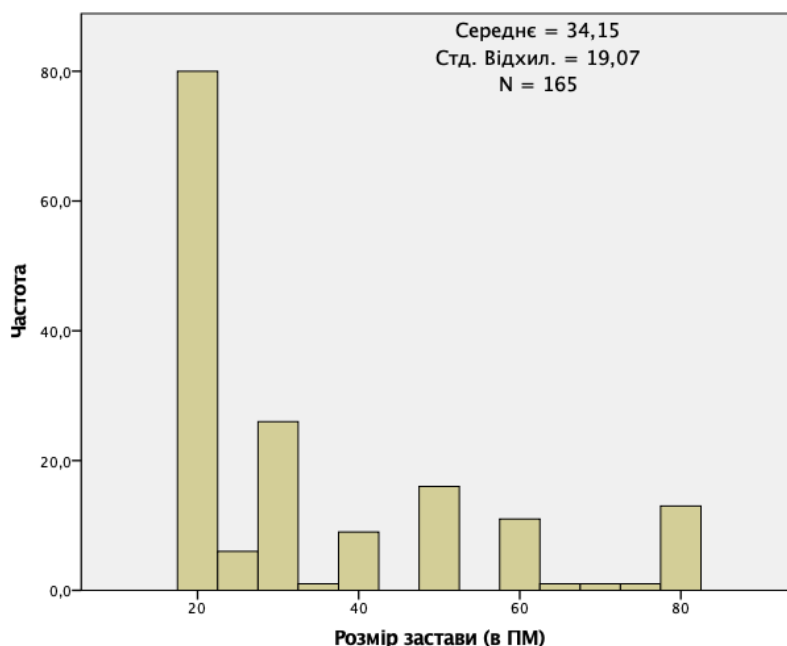

Рис. 2. Частота розміру застави (в ПМ) для тяжких злочинів

Дещо специфічною є ситуація із заставами для особливо тяжких злочинів. У такому випадку слідчі судді також за основу брали мінімальні межі застави, але значно охочіше встановлювали розмір застави, який набагато перевищує встановлений законом максимум (середнє – 435,27, стандартне відхилення – 608,96).

Отже, не можна стверджувати, що розмір застави може бути пояснений лише за допомогою стандартних статистичних моделей, а тому для кращого розуміння сутності такої проблеми необхідно вводити додаткові параметри й спостерігати відповідні зміни. І першим же параметром, якій необхідно взяти до уваги, повинен бути розмір завданної злочинною матеріальною шкоди.

Одразу варто зробити ремарку, що далеко не у всіх злочинах можна встановити грошовий еквівалент завданної шкоди (злочини проти життя та здоров'я, злочини, якими було завданій моральної шкоди тощо). Поряд із цим категорія матеріальної шкоди видається цілком обґрунтованим показником, який мають враховувати судді. Однак за такої умови треба пам'ятати, що до особи обираються запобіжні заходи тоді, коли вина підозрюваного у вчиненні злочину (та, відповідно, в завданні шкоди) ще не доведена й не встановлена судом. Тому гіпотеза про виділення матеріальної шкоди як ключового фактора ще повинна знайти своє підтвердження.

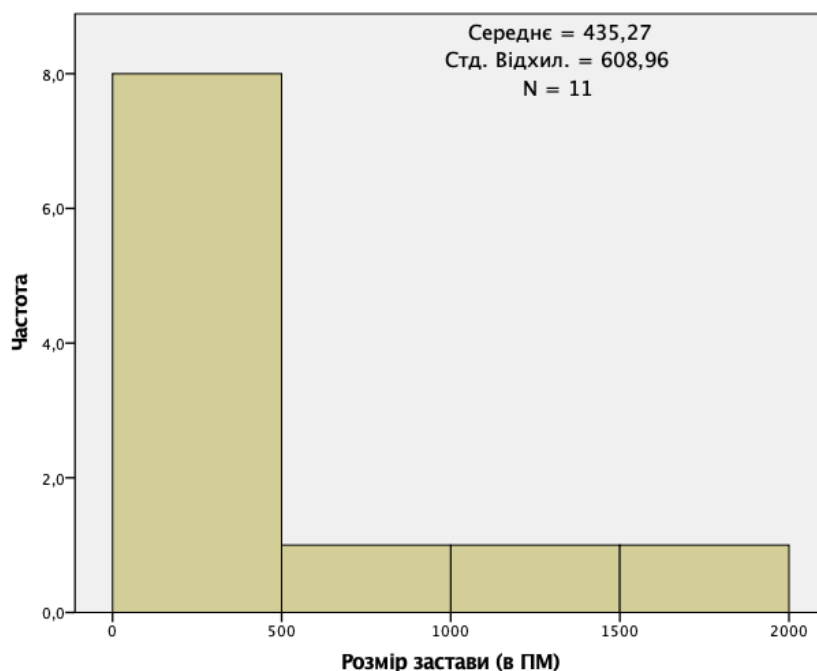

Рис. 3. Частота розміру застави (в ПМ) для особливо тяжких злочинів

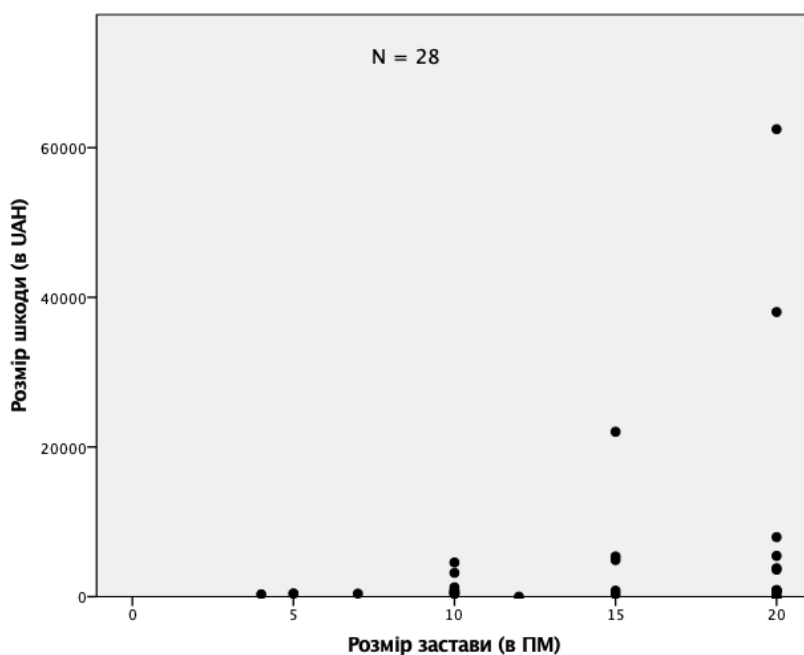

Рис. 4. Зв'язок між розміром застави й розміром майнової шкоди для нетяжких злочинів (злочинів середньої тяжкості)

В окремому дослідженні вже було проведено аналіз такого співвідношення [24], результатом якого було виділення таких графіків (рис. 4, 5, 6).

Таким чином, можна помітити, що дійсно існує певний взаємозв'язок між розміром матеріальної шкоди й розміром застави. Відповідно, задля оцінки сили зв'язку таких величин можна застосувати кореляцію Пірсона, за допомогою якої можна встановити коефіцієнт сили зв'язку (табл. 3).

Таким чином, можна помітити, що зв'язок між розміром майнової шкоди й розміром застави дійсно існує. За такої умови можна зробити висновок, що навіть рівень 0,373 вказує на достатньо сильний зв'язок, адже, по-перше,

суд повинен враховувати низку інших обставин, а не лише розмір матеріальної шкоди, а по-друге, КПК України взагалі не встановлює розмір матеріальної шкоди як обставину, яка має враховуватися суддями під час визначення розміру застави.

Однак не можна не відзначити той факт, що сила кореляції збільшується зі збільшенням тяжкості кримінального правопорушення. Як було встановлено в іншому дослідженні [24], така обставина може мати таке пояснення. Щодо нетяжких злочинів, судді можуть обрати заставу лише в діапазоні 20 ПМ (від 1 до 20), щодо тяжких злочинів – 60 ПМ (від 20 до 80 ПМ), щодо особливо тяжких злочинів – 220 ПМ (від 80 до 300 ПМ). Тобто зі

збільшенням тяжкості злочинів судді мають ширші можливості в частині відповідності розміру майнової шкоди й розміру застави.

Проте, як було неодноразово наголошено, під час визначення розміру застави судді також беруть до уваги

низку інших обставин. Для того, щоб оцінити їхній вплив на числові показники розміру застави, було прийнято рішення за кожною обставиною порівняти середній розмір застави (в ПМ), в результаті чого були отримані такі результати (табл. 4–6).

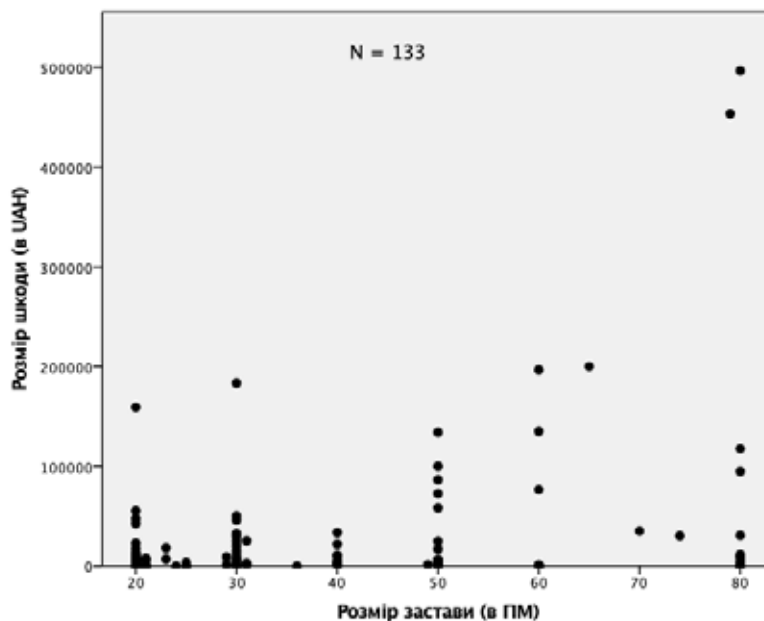

Рис. 5. Зв'язок між розміром застави й розміром майнової шкоди для тяжких злочинів

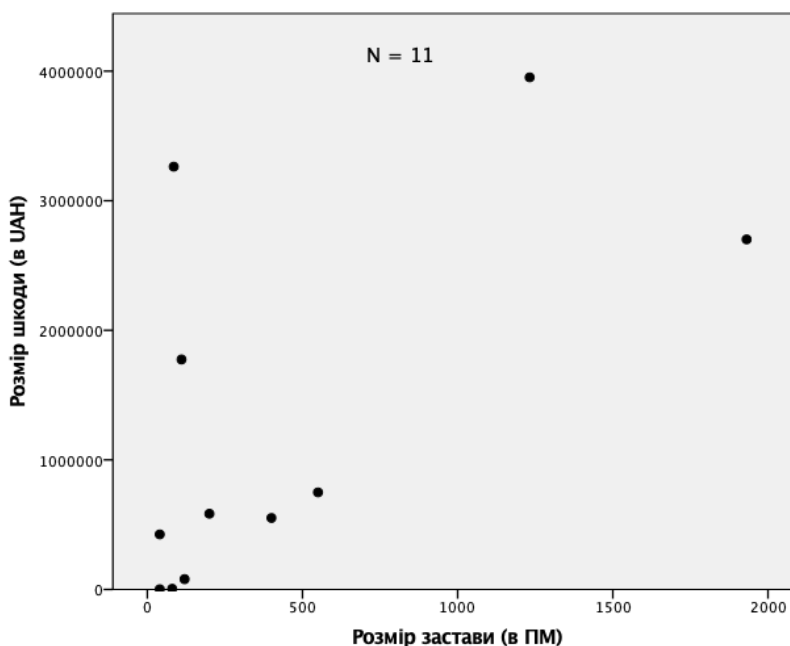

Рис. 6. Зв'язок між розміром застави й розміром майнової шкоди для особливо тяжких злочинів

Таблиця 3

Коефіцієнт кореляції між розміром матеріальної шкоди й розміром застави

	Нетяжкі злочини	Тяжкі злочини	Особливо тяжкі злочини
Коефіцієнт сили зв'язку між розміром матеріальної шкоди й розміром застави	0,373*	0,459**	0,603*
* p<0,05 ** p<0,01			

Таблиця 4

Середній розмір застави для нетяжких злочинів (злочинів середньої тяжкості)

Обставина	Середнє	Стд. Помилка	95% Довірчого інтервалу	
			Нижня межа	Верхня межа
Переховувався				
не враховувалось	14,813	1,377	11,996	17,629
погіршило	13,400	1,422	10,491	16,309
покращило	-	-	-	-
Допомагав розслідуванню				
не враховувалось	14,136	1,185	11,713	16,559
погіршило	14,111	1,852	10,323	17,899
покращило	-	-	-	-
Раніше судимий				
не враховувалось	13,333	3,096	6,991	19,676
погіршило	14,556	1,032	12,441	16,670
покращило	5,000	5,363	-5,986	15,986
Спосіб життя				
не враховувалось	14,129	,981	12,125	16,133
погіршило	-	-	-	-
покращило	-	-	-	-
Сім'я				
не враховувалось	14,389	1,299	11,728	17,050
погіршило	13,250	1,591	9,991	16,509
покращило	20,000	5,511	8,710	31,290
Робота (навчання)				
не враховувалось	13,800	2,484	8,719	18,881
погіршило	14,192	1,089	11,064	16,420
покращило	-	-	-	-
Житло				
не враховувалось	13,455	1,150	11,098	15,811
погіршило	14,571	2,039	10,394	18,749
покращило	20,000	3,815	12,185	27,815
Особи на утриманні				
не враховувалось	12,957	1,093	10,717	15,196
погіршило	17,000	2,345	12,197	21,803
покращило	18,333	3,027	12,133	24,534
Здоров'я				
не враховувалось	14,100	1,014	12,026	16,174
погіршило	15,000	5,554	3,640	26,360
покращило	-	-	-	-
Характеристика				
не враховувалось	14,000	1,131	11,684	16,316
погіршило	13,667	2,262	9,034	18,299
покращило	20,000	5,540	8,652	31,348

Логічним було б припустити, що середній розмір застави у випадках, коли судді не враховували певні обставини, повинен бути вищим за випадки, коли ці обставини погіршують становище особи, й нижчим, ніж коли ці обставини покращують становище особи. Але проведене дослідження цю гіпотезу не підтверджує. Інколи середні розміри застави між собою майже рівні (Таблиця 4 – Переховувався; Таблиця 5 – Робота (навчання), Житло, Особи на утриманні тощо), а інколи в категорії «погіршує» розмір застави навіть менший, ніж у тих випадках, коли судді взагалі не брали до уваги відповідні обставини (Таблиця 5 – Раніше судимий, Спосіб життя, Характеристика; Таблиця 6 – Сім'я тощо). І навіть не можна брати до уваги випадки, коли розподіл заяв відповідає заявленій гіпотезі (Таблиця 6 – Допомога роз-

слідуванню), адже в порівнянні з іншими результатами, такі випадки більш схожі на статистичні помилки, ніж на підтвердження гіпотези.

Висновки. Таким чином можна зробити досить цікавий висновок: під час визначення розміру застави судді враховують розмір майнової шкоди (хоча КПК України цього не передбачає) й не враховують обставини, які вони зобов'язані враховувати відповідно до ст. 178 КПК України. Натепер у кримінальному процесі України досить складно спрогнозувати, який саме розмір застави буде обраний до особи, адже рішення про обрання застави не піддається логічному прогнозуванню з урахуванням передбачених КПК України факторів.

Водночас такий висновок не можна вважати несподіваним. Так, ще в 1995 році Голдкамп (Goldcamp) у резуль-

Середній розмір застави для тяжких злочинів

Обставина	Середнє	Стд. Помилка	95% Довірчого інтервалу	
			Нижня межа	Верхня межа
Переховувався				
не враховувалось	34,648	1,710	31,272	38,024
погіршило	33,237	3,101	27,114	39,360
покращило	20,000	13,515	-6,688	46,688
Допомагав розслідуванню				
не враховувалось	35,927	1,941	32,094	39,761
погіршило	39,200	8,506	22,403	55,997
покращило	31,078	2,378	26,383	35,773
Раніше судимий				
не враховувалось	37,773	4,076	29,724	45,822
погіршило	33,772	1,639	30,535	37,009
покращило	30,000	7,226	15,730	44,270
Спосіб життя				
не враховувалось	34,648	1,585	31,519	37,777
погіршило	30,500	4,266	22,075	38,925
покращило	-	-	-	-
Сім'я				
не враховувалось	35,870	2,174	31,577	40,164
погіршило	33,231	2,160	28,965	37,497
покращило	28,000	6,033	16,086	39,914
Робота (навчання)				
не враховувалось	34,949	3,017	28,991	40,906
погіршило	33,974	1,749	30,520	37,429
покращило	27,778	6,280	15,376	40,180
Житло				
не враховувалось	34,281	1,942	30,445	38,117
погіршило	32,424	2,478	27,531	37,317
покращило	43,000	6,019	31,115	54,885
Особи на утриманні				
не враховувалось	34,512	1,685	31,184	37,840
погіршило	34,652	3,991	26,771	42,534
покращило	29,615	5,309	19,132	40,099
Здоров'я				
не враховувалось	34,291	1,572	31,185	37,396
погіршило	34,929	5,112	24,833	45,024
покращило	23,333	11,044	1,524	45,143
Характеристика				
не враховувалось	35,302	1,681	31,983	38,620
погіршило	29,081	3,101	22,957	35,206
покращило	55,000	13,340	28,658	81,342

тагі змістовного дослідження факторів, які впливають на рішення суддів про обрання до особи запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, встановив, що «рішення про обрання запобіжних заходів рідко коли можуть бути адекватно поясненні вимірюваними факторами» [25, с. 147]. Відповідно, такий висновок дозволяє зробити низку досить важливих припущень. Наприклад, Куртіс Карнов (Curtis E. Karnow) зауважує, що розмір застави також не може обґрунтуватися і таким фактором, як тяжкість злочину, в якому підозрюється особа [2, с. 16]. Однак у такому випадку цікавішим є інше питання: чи така ситуація прийнятна? Чи можна стверджувати, що неможливість прогнозування судового рішення є прикладом високої довіри до суддівського розсуду?

Дійсно, судді повинні приймати всі процесуальні рішення виключно на підставі закону, орієнтуючись на

цім на внутрішнє переконання. Проте відсутність чіткіших орієнтирів також може стати підставою для прийняття свідомо неправомірних рішень. Як вдало в такому випадку цитується рішення одного із суддів Верховного Суду Нью-Йорку, «Інколи, коли ти просто дивишся на підозрюваного, в тебе виникає відчуття, що ця особа точно буде переховуватися» [8, с. 326]. В такому випадку можна вести мову про певну правову крайність, коли суддівський розсуд фактично нічим не лімітований.

Очевидно, що введення, наприклад, обов'язкових таблиць застав є іншою крайністю, яка також піддається суттєвій критиці. Представники Асоціації адвокатів США (American Bar Association) зазначили, що «таблиці застав не гнучкі: вони виключають дослідження інших обставин, які можуть мати більше значення для становлення того, що особа може переховуватися, ніж лише саме обвину-

Середній розмір застави для особливо тяжких злочинів

Обставина	Середнє	Стд. Помилка	95% Довірчого інтервалу	
			Нижня межа	Верхня межа
Переховувався				
не враховувалось	423,800	202,590	-34,491	882,091
погіршило	550,000	640,646	-899,242	1 999,242
покращило	-	-	-	-
Допомагав розслідуванню				
не враховувалось	377,833	152,758	25,573	730,093
погіршило	1 931,000	374,178	1 068,143	2 793,857
покращило	147,500	187,089	-283,928	578,928
Раніше судимий				
не враховувалось	302,429	228,047	-223,449	828,306
погіршило	1 005,500	426,637	21,673	1 989,327
покращило	330,000	426,637	-653,827	1 313,827
Спосіб життя				
не враховувалось	435,273	183,608	26,168	844,378
погіршило	-	-	-	-
покращило	-	-	-	-
Сім'я				
не враховувалось	727,333	370,260	-126,488	1 581,155
погіршило	360,143	242,392	-198,815	919,100
покращило	85,000	641,310	-1 393,862	1 563,862
Робота (навчання)				
не враховувалось	160,000	456,389	-892,434	1 212,434
погіршило	547,875	228,194	21,658	1 074,092
покращило	85,000	645,431	-1 403,366	1 573,366
Житло				
не враховувалось	212,500	237,784	-325,406	750,406
погіршило	702,600	260,480	113,354	1 291,846
покращило	-	-	-	-
Особи на утриманні				
не враховувалось	569,125	222,927	55,055	1 083,195
погіршило	40,000	630,533	-1 414,011	1 494,011
покращило	97,500	445,854	-930,641	1 125,641
Здоров'я				
не враховувалось	435,273	183,608	26,168	844,378
погіршило	-	-	-	-
покращило	-	-	-	-
Характеристика				
не враховувалось	435,273	183,608	26,168	844,378
погіршило	-	-	-	-
покращило	-	-	-	-

вачення» [26]. Ліндсі Карлсон (Lindsey Carlson) із цього приводу зазначає, що «регулярне використання таблиць застав часто стає причиною тримання під вартою осіб, які належать до незахищених верств населення та не можуть оплатити заставу. Такі затримання є коштовними й неефективними, адже відповідні особи втрачають роботу, соціальні зв'язки тощо» [17, с. 17].

Тому як проміжний результат можна спробувати запровадити інструмент для оцінки ризику (далі – ІОР). В такому випадку йдеться про певну модель, яка дозволяє оцінити ризики в їхній сукупності й надати рекомендації щодо необхідності винесення того чи іншого рішення [27]. Поряд із цим також варто зауважити, що існують і супротивники введення та активного застосування ІОР. Наприклад, серед аргументів проти застосування ІОР можна

почути думки про відсутність індивідуального підходу до кожного підозрюваного [28], про можливий дискримінаційний потенціал [7, с. 6] тощо. Водночас прибічники ІОР надають власні контраргументи щодо можливості вдалого функціонування ІОР у кримінальному процесі [8, с. 7].

Не вдаючись до подробиць суперечки, можна зробити один обережний висновок: ІОР може бути досить вдалою альтернативою повній суддівській дискреції під час обрання до особи запобіжних заходів, у тому числі й застави. Водночас лишається серйозна проблема розробки вдалої моделі ІОР, яка може базуватися або на реальних статистичних показниках, тобто на судовій практиці, або може бути створена незалежно від судової практики, ввівши в себе найпрогресивніші ідеї та позиції провідних науковців і практиків.

ЛІТЕРАТУРА

1. Yang Crystal S. Toward an Optimal Bail System. *New York University Law Review*. 2017. No. 92 (5). P. 1399–1493.
2. Karnow E. Setting Bail for Public Safety. *Berkeley J. Crim. L.* 2008. No. 13 (1). P. 1–30. DOI: 10.15779/Z38W33C.
3. Myers N. Eroding the Presumption of Innocence: Pre-trial Detention and the Use of Conditional Release on Bail. *The British Journal of Criminology*. 2017. No. 57 (3). P. 664–683. <https://doi.org/10.1093/bjc/azw002>.
4. Felony bail schedule. Superior Court of California, county of Los Angeles. URL: <https://www.lacourt.org/division/criminal/pdf/felony.pdf>.
5. 2018 Felony bail schedule. Superior Court of California, county of Santa Barbara. URL: <https://www.sbcourts.org/dv/bail/FelonyBailSchedule.pdf>.
6. Bail schedule. *Washington State Courts*. URL: https://www.courts.wa.gov/newsinfo/content/pdf/Bail_Schedule.pdf.
7. Moving Beyond Money: A Primer on Bail Reform. Criminal justice policy program. *Harvard Law School*. URL: <http://cjpp.law.harvard.edu/assets/FINAL-Primer-on-Bail-Reform.pdf>.
8. Glen J. Dalakian II. Open the Jail Cell Doors, HAL: A Guarded Embrace of Pretrial Risk Assessment Instruments. *Fordham L. Rev.* 2018. No. 87. P. 325–369.
9. Wiseman Samuel R. Fixing Bail. 2016. *George Washington Law Review*. 766 p. URL: <https://ssrn.com/abstract=2642318>.
10. Gupta A., Hansman C., Frenchman E. The Heavy Costs of High Bail: Evidence from Judge Randomization. *The Journal of Legal Studies*. 2016. No. 45 (2). P. 471–505. <http://dx.doi.org/10.1086/688907>.
11. Ex-New York Chief Judge: It's time to end cash bail. *Fox News*. URL: <http://www.foxnews.com/opinion/2018/07/13/ex-new-york-chief-judge-its-time-to-end-cash-bail.html>.
12. Bernie Sanders' cash bail bill seeks to end "modern day debtors' prisons". *The Guardian*. URL: <https://www.theguardian.com/us-news/2018/jul/25/bernie-sanders-cash-bail-bill-seeks-to-end-modern-day-debtors-prisons>.
13. California scraps cash bail system "because it discriminates against poor people". *Independent*. URL: <https://www.independent.co.uk/news/world/americas/california-cash-bail-end-state-courts-discrimination-poor-jerry-brown-a8512211.html>.
14. Xiong M., Wei S. Unequal Treatment in Pretrial Detention in China. *The British Journal of Criminology*. 2017. No. 57 (6). P. 1398–1419. DOI: 10.1093/bjc/azw060
15. Turner K.B., Johnson James B. A comparison of bail amounts for hispanics, whites, and african americans: A single county analysis. *American Journal of Criminal Justice*. 2005. No. 30 (1). P. 35–53. <https://doi.org/10.1007/BF02885880>.
16. Demuth S. Racial and ethnic differences in pretrial release decisions and outcomes: a comparison of hispanic, black, and white felony arrestees. *Criminology*. 2003. No. 41. P. 873–908. <https://doi.org/10.1111/j.1745-9125.2003.tb01007>.
17. Carlson Lindsey. Bail schedules: A Violation of Judicial Discretion? *Criminal Justice; Chicago*. 2011. No. 26 (1). P. 12–17.
18. CASE OF GAFÀ v. MALTA, European Court of Human Rights. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":\["001-183126"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{).
19. United States v. Salerno, 481 U.S. 739., U.S. Supreme Court. URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/481/739/>.
20. Sacks M., Sainato V.A., Ackerman A.R. Sentenced to Pretrial Detention: A Study of Bail Decisions and Outcomes. *American Journal of Criminal Justice*. 2015. No. 40 (3). P. 661–681. DOI: 10.1007/S12103-014-9268-0.
21. Schlesinger T. Racial and ethnic disparity in pretrial criminal processing. *Justice Quarterly*. 2005. No. 22 (2). P. 170–192. <https://doi.org/10.1080/07418820500088929>.
22. Williams M.R. From Bail to Jail: The Effect of Jail Capacity on Bail Decisions. *American Journal of Criminal Justice*. 2016. No. 41 (3). P. 484–497. DOI: 10.1007/S12103-015-9305-7.
23. Торбас О.О., Касьянова В.А. Обставини, що враховуються слідчими суддями під час обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2018. № 3. С. 122–125.
24. Торбас О.О. Зв'язок між розміром майнової шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, та розміром застави у кримінальному провадженні. *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Політологія. Соціологія. Право*. 2018. № 3 (39). С. 157–161.
25. Goldkamp J. S., Gottfredson M. R., Jones P. R., Weiland D. Personal Liberty and Community Safety: Pretrial Release in the Criminal Court. *Springer Science & Business Media*. New York, 1995. 147 p.
26. ABA Standards for Criminal Justice Third Edition Pretrial Release. American Bar Association. URL: https://www.americanbar.org/content/dam/aba/publications/criminal_justice_standards/pretrial_release.authcheckdam.pdf.
27. Торбас О.О. Застосування інструментів для оцінки ризиків (ІОР) для обґрунтування необхідності обрання до особи запобіжних заходів: міжнародний досвід і перспективи запровадження в Україні. *Юридичний бюлетень*. 2018. № 8. С. 422–429.
28. Pfaff, J. F. Sentencing Law and Policy. *Foundation Press*. 2016. 140 p.